

Omatoimikirjaston perustaminen Nurmeksien kaupunginkirjaston pääkirjastoon

Hyvinvointilautakunta 29.04.2025 § 32
134/00.01.02.02/2025

Kirjastotoimenjohtaja: Kaupunginvaltuusto päätti kaupungin talouden tasapainottamisen toimenpiteistä 17.6.2024 § 34. Toimenpiteisiin kuului kirjastojen aukioloaikojen lyhentäminen ja kahden henkilötyövuoden vähentäminen, mikä tapahtui irtisanomisten kautta 12.12.2024. Hyvinvointilautakunta päätti kirjastojen uusista aukioloajoista 28.1.2025 § 3.

Pääkirjastossa työskentelee neljä työntekijää yhdessä vuorossa entisen kuuden työntekijän ja kaksivuorotyön sijaan. Kahdessa vuorossa työskenteleminen ei ole mahdollista nykyisellä henkilöstömäärällä, sillä kirjastotyöhön kuuluu paljon muutakin kuin asiakaspalvelua, ja aukioloaikojen on oltava sellaiset, että muillekin työtehtäville jää riittävästi aikaa. Lisäksi yksin työskentely kirjaston asiakaspalvelussa on poissuljettu kirjaston turvallisuusriskien arvioinnissa, sillä kirjastolla on suuret toimitilat suuressa rakennuksessa, ja kirjastossa käy toistuvasti häiritsevästi käyttäytyviä asiakkaita. Kirjastosalin valvontaa ei ole järjestetty reaaliaikaisin kameroin eikä asiakaspalvelupisteistä ole yhteyttä vartiointiliikkeeseen.

Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) määrittää kirjastojen toiminnan tavoitteet ja tehtävät. Laki edellyttää, että kirjastot edistävät ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin. Lain mukaan kirjaston tehtävänä on mm. tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon. Lakisääteisten tehtävien hoitamiseksi kirjastoilla tulee olla tarkoituksenmukaiset tilat, ajantasainen välineistö sekä riittävä ja osaava henkilöstö.

Pääkirjastossa omatoimiasioinnin tavoitteena olisi laajentaa kuntalaisten pääsyä kirjastoaineistojen äärelle supistettujen aukiolojen vuoksi. Vaara-kirjastoissa omatoimikirjastot palvelevat pääsääntöisesti päivittäin klo 7–21. Tällä hetkellä Nurmeksien tarjoaa omatoimikirjastopalvelun kaikille kuntalaisille Valtimon lähikirjastossa.

Omatoimijalla asiakkaiden käytettävissä olisivat lainaus ja palautus automaattia käyttäen sekä kirjaston tilojen, asiakaspäätteiden ja aineistojen omatoiminen käyttö tietyin rajoituksin. Palveluajalla ovat käytettävissä kirjaston palvelut kokonaisuudessaan, eli palvelupisteillä palautus, lainaaminen, varausten teko, asiakasmaksujen maksaminen, tietopalvelu, neuvonta, ohjaus ja tuki tiedonhaussa, digiopastus ja kirjastokortin teko, kaukolainojen varaus ja nouto, tulostus- ja kopiointipalvelut sekä monitoimitila ja työskentelyparvi.

Nurmes-talon mittavaa peruskorjausta (2019–2021) suunniteltaessa linjattiin, että taloon ei tule omatoimikirjastoa kirjaston oman sisäänkäynnin puuttumisen ja talon muiden toimintojen takia. Peruskorjaus suunniteltiin koko talossa tästä lähtökohdasta, mistä seuraa erilaisia teknisiä muutostöitä ja kustannuksia omatoimikirjastoa perustettaessa. Kaupunginjohtajan 18.9.2024 tekemällä päätöksellä (28/2024) nimetty työryhmä on laatinut pyydetyn selvityksen ja kustannusarvion Nurmeksen kaupunginkirjaston pääkirjastoon esitetystä omatoimikirjastosta. Kustannusarvio 37 320 euroa sisältää mm. omatoimikirjaston kulkujärjestelmän, Nurmes-talon väliovien lukitusjärjestelmien muutostöitä, valvontakameroita, liiketunnistimia, tietoteknisten laitteiden lukitusjärjestelmiä, käyttäjäopasteita, aineiston palautuslaatikoita, osasto- ja hyllyopasteita ja tiedotuskuluja. Talon kokoustilojen käyttämiseksi kirjaston palveluaikojen ulkopuolella on kokoustilojen oviin asennettava varausjärjestelmään liitettävä kulkukoodilukitus. Perustamiskulujen lisäksi jatkossa on varauduttava juokseviin kuluihin, kuten kulkujärjestelmän ylläpitomaksuun sekä vartiointiliikkeen ja puhtauspalveluiden lisääntyviin kustannuksiin. Omatoimikirjaston perustamiskulut on sovittu katettaviksi tilapalveluista.

Omatoimikirjaston toiminnassa on huomioitava henkilöstön riittävyys. Omatoimikirjasto ei ole kustannuksia tai henkilökuntaa säästävä toimintamuoto, vaan lisäpalvelu omine kustannuksineen. Kirjastonkäytön lisääntyminen tarkoittaa lisää työtä henkilökunnalle, ja tarvittaessa on palkattava lisää työvoimaa. Tällä hetkellä kirjaston henkilöstömäärä on huomattavasti pienempi kuin Opetus- ja kulttuuriministeriön suosituksessa, joka on yksi työntekijä 1 000 kunnan asukasta kohti (Nurmeksen kirjasto: 6 työntekijää / 9 143 asukasta).

Kaupunginvaltuusto on käsitellyt ja päättänyt sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan ohjeistuksesta 2.9.2020 § 56. Keskeisenä seikkana on huomioitava mm. omaisuuden turvaaminen: toimialan johto ja esimiehet valvovat, että resurssit turvataan mahdollisilta menetyksiltä, jotka aiheutuvat tuhlauksesta, väärinkäytöksestä, huonosta hoidosta, virheistä tai muusta sääntöjen vastaisesta toiminnasta. Toimialan johto ja kirjastotoimenjohtaja eivät voi valvoa Nurmes-talon ja kirjaston omaisuutta ja sen käyttöä omatoimiaikana, joten kaupungin on varauduttava erilaisiin riskeihin, jotka liittyvät klo 7- 21 avoimina pidettäviin oviin Nurmes-talossa. Esimerkiksi maakunnallisesti korkealle arvostetun galleria Tykon toiminta on joko turvattava perusteellisesti tai lopetettava.

Omatoimikirjaston valmistelussa ja toiminnassa on kiinnitettävä erityistä huomioita asiakkaiden turvallisuuteen, sillä viikonloppuisin ja useimpina arki-iltoina koko Nurmes-talossa ei ole paikalla kaupungin henkilökuntaa. Kirjastotilassa tulee olla selkeästi näkyvillä tilan osoite hätäilmoitusta varten, poistumistiet, palosammutinten ja pikapalopostien sijainnit ja käyttöohjeet sekä kiinteistöhuollon numerot ym. häiriötiedotenumerot. Lisäksi tarvitaan vartiointiliikkeen

säännöllisiä tarkastuskäyntejä ja näkyville vartiointiliikkeen puhelinnumero.

Yksi huomioitava turvallisuusseikka on lasten omatoiminen asioiminen ilman aikuisen läsnäoloa. Nurmestalossa on lasten ja nuorten harrastuksia, joihin pääsyä odotellessa lapsia kokoontuu sankoin joukoin taloon. Kirjasto sulkeutuu kolmena arkipäivänä klo 15, minkä jälkeen lapset ovat Nurmestalon tiloissa ilman kaupungin henkilökunnan läsnäoloa. Lasten käyttäytyminen sujuu turvallisemmin ja rauhallisemmin kirjastossa sen palveluaikana, kun henkilökunta ohjaa ja neuvoa lapsia tarvittaessa.

Omatoimikirjaston käyttöoikeuden saa kirjastossa allekirjoittamalla Vaara-kirjastojen asiakassopimuksen omatoimikirjastojen käyttöön. Käyttöoikeus on sidottu voimassa olevaan Vaara-kirjastojen kirjastokorttiin. Käyttöoikeus on henkilökohtainen, mutta huoltaja voi asioida kirjastossa lastensa kanssa. Omatoimiaikana kirjastossa ei saa järjestää kokoontumislaisia (530/1999) tarkoitettuja yleisiä kokoontumisia tai yleisötilaisuuksia ellei näistä ole erikseen sovittu.

Vaara-kirjastojen yleisen ohjeistuksen mukaan alle 15-vuotias asiakas tarvitsee omatoimisopimukseen huoltajan suostumuksen. Huoltajan on oltava paikalla sopimuksen allekirjoitustilanteessa. Kirjastot voivat tarvittaessa myös rajoittaa omatoimikirjaston käyttöä alle 15-vuotiailta turvallisuussyistä. Nurmeksen pääkirjaston osalta olisi linjattava, tehdäänkö omatoimisopimuksia alle 15-vuotiaille asiakkaille, vai voivatko he asioida omatoimiaikana vain huoltajan seurassa. Tästä johtuen päätösesityksessä on kaksi vaihtoehtoa.

Kirjastotoimenjohtaja Katja Salmensuu on paikalla asiantuntijana tämän pykälän käsittelyn ajan.

Vs. hyvinvointijohtaja: Hyvinvointilautakunta päättää omatoimikirjaston perustamisesta pääkirjastoon ja määrittää ikärajan alla olevista vaihtoehdoista

a) Nurmeksen kaupunginkirjastoon perustetaan omatoimikirjasto. Omatoimiasioinnin ikäraja ilman huoltajan läsnäoloa on 15 vuotta

tai

b) Nurmeksen kaupunginkirjastoon perustetaan omatoimikirjasto. Alle 15-vuotiaiden henkilökohtaiseen asiakassopimukseen vaaditaan vanhemman / huoltajan allekirjoitus ja läsnäolo allekirjoitustilanteessa. Huoltaja vastaa osaltaan, että hänen huollettavansa noudattaa sopimusta.

Hyvinvointilautakunta: Hyvinvointilautakunta päättää, että Nurmeksen kaupunginkirjastoon perustetaan omatoimikirjasto. Alle 15-vuotiaiden henkilökohtaiseen asiakassopimukseen vaaditaan vanhemman / huoltajan allekirjoitus ja läsnäolo allekirjoitustilanteessa. Huoltaja vastaa osaltaan, että hänen huollettavansa noudattaa sopimusta.

Kirjastotoimenjohtaja oli paikalla tämän asian käsittelyn ajan
asiantuntijana.